

АНЂЕЛКО АНУШИЋ

ВЕШАЛА

„... Зечеви су наша браћа: у страху од свега и
у нежности према свему...”

Милован Данојлић

Осванула су ненадано, као што понеком освиће дан. Јутро, тешком, безнадежном болеснику, као кад свитне. Или осуђенику на заминуће, коме су због нечега одложили извршење пресуде. Омча од челичне сајле, која се беласала под снопом сунчевих зрака што су шкрто продирале кроз мусаве, соларно-стаклене прозоре кровишта хале, висила је о трансверзали, у углу његове радионице где је седео. Није ју видео одмах, већ кад је одјутрило запазио је њену претећу, изврнуту запету која је зевала одозго, испалу из нечије реченице крупних словеса. Неизречене, подмукле, или нечије реченице која ће бити ненадано прекинута? Није о томе размишљао.

Зашто, и откуд ту, вешала? Је ли то месарска шала пакосних шерета којима прост, раднички свет никада не оскудева, злобних подсмехивача којима су се уста, налик рупи оне омче, последњих дана запетасто губала галамом и дреком, ружењем и проказивањем неких људи који су били из неког другог народа. Или можда целог тог народа. Је ли он био међу тим људима? Припадао томе народу? Није о томе размишљао, јер није могао, није хтео да верује да би тако нешто било могуће. И ако су већ ту, та вешала, чији су врат видели мајстори? Вешалници. Мора да су видели нечију шију, јер зашто би ону куку пењали, тамо горе? Није се усудио да измери ту висину, а чинило му се као да је позната, као да је одувек зна. Нико од његових колега није говорио ништа. Ћутали су као из реке извађени дављеници, у последњи час. Или нису

видели, или су се таквима градили. А мора да су видели. Сва-чије се око стрепњиво закачило за онај доњи део необичне за-пете, и зебњива мисао у њу заплитала. Грчевито закопрчала. Тешко да има икога ко је тога дана у радионицу закорачио, а залазили су многи, послом и више случајно, са провидним изговором, да није запазио онај злокобни реквизит. Он је одозго стрељао по-глед, нишанио у чело. Стезао око гркљана. Сушио уста. Давио посну реч.

А тих дана ваљао се и бесњиво пенушао улицама неки си-лан свет, изронио из подрума, лагума, сутерена и барака. Из фа-бричких хала. Предграђа и са периферија. Изненадио је сам себе, тај свет, својом големом скупштином на отвореном, и храброшћу која је спавала пола века под вуненим ћебетом, које је било из-рађевина њихових властитих руку. Махао стеговима, транспарен-тима и паролама као да неке прети. Као да ће се са неким обра-чунати. Грмело је са балкона и прозора из стотина и хиљада грла, а било је као да је из једних уста. Једне главе. Јер су речи и поруке биле исте. Личило је на дочек ратника црне свастике 1941. годи-не у Загребу, или на првомајску параду, присећали су се старији, и они упућенији. Орило се и са телевизијских екрана и радијских станица, где су неки непознати људи брусиле језик о зубе, мумла-ли и муцали, шкргутали и цијукали, режали и кевтали. А уједало је, насловима и фотографијама, и са новинских страница. Мучки. Псећи и шакалски. Скоро да човек ниједног тренутка, и нигде, није могао проћи неозлеђен и непосрамљен. Црвенео је од стида којег су други били лишени. Нигде се тих дана није могао сакри-ти, ни у своју сенку које није било, јер се усред дана мрачило и су-тонило. Ни у своју матер није могао да побегне, јер је није имао. На пример, онај који је то посматрао, а звао се Рајко Стокрпа, остао је без родитељке кад му је било тек шест година.

А она уста што су лармала и пујдала, нагонила стару лови-ну на чистину, зјапила су рупом оних вешала. Небројено омчи-ца вребало је са земље и из неба, клатећи се у ваздуху. Из часа у час невидљиво уже се запетасто стезало, и дах се у плућима смрзавао. Мисао ледила. А сећање, у старијег света који је већ памтио један рат у своме веку, оживело је тужним успоменама. Невидљиве жртве, које је само часак делио од стварних, већ су ви-силе посвуда, скоро на истим местима, на трговима, на стаблима, лежале испред кућних прагова и зграда, и није их било тешко за-мислити и не видети, као пре педесетак година, на пример, у Ве-ликој Кладуши, где је Рајко рођен. Имале су своје име и презиме, припадност нацији и вери. Имале су своју адресу, коју су ужу-рбано проверавали они који се издаваху да су поштари. А били

су прерушене гласоноше, са Каптола. Тако су писале једне емигрантске новине, које су Стокрпи случајно доспеле у руке. Које су га збуниле. Није знао шта да мисли, и коме да верује. А неки око њега већ су размишљали на сав глас, грлато. И познавали су своје веровнике, и знали су своју страну света. Свој пут. Само је он био пометен, изгубљен. Обеспућен.

Био је сирота запета испала из нечије изговорене, или не-изговорене реченице. Чекао је уста која ће га наћи, језик који ће га изречити, и коначно објавити и његово постојање. Постојање које није познавао, и плашио га се, јер није га био свестан. Избегавао је ових дана сва она места, како на улици, тако и у предузећу, где су се у групи, на окупи и у живој дискусији видела тек двојица, тројица, а немоли више њих. И новине је гадљиво отклањао од себе, поготово у фабрици. У приче о ономе што се дешавало на улицама, није се укључивао. Правио се као да за њих не зна, да ништа о *џоме* није чуо. И телевизор је искључивао, на опште гунђање по старешинству млађих укућана, кад би се сликом и речју говорило о *џоме*. О ономе о чему су сви брујали, и тешко да је ико могао остати равнодушан. Изван тога. Седећи на столици без наслона за масним, радионичким столом крцатим разним алатима, уронио би у посао као у црну воду, онако згрбљен и сјежурен, сав побегао у леђну грбу, физички је личио кукцу. А овај је неодољиво подсећао на циновску запету која је ту однекуд пала, међу људе сировог језика где се говорило препадно и брзометно, као да се пуца и заскаче из заседе, из бусије, из рова. Ту су дани и ноћи одувек били без интерпункције. Свако је сваком ускакао у уста, пењао му се на главу. Језик је био проста алатка, као било која на столу. По намени и сврси био је као длето, као пробојац, као чекић, као извијач, као турпија, као белегија, као сврдло. Турпијало се, брусило и бургијало, подмазивало црним уљима и гаравим мастима, и дубоко заседало. И у месо, као у дрво и метал. Ако је душа од те јације. И чекићало, грубо и немилице. Глава је била чиода, клинац, чавао, па чија је чвршћа, тај је имао прилике и да узврати. Издржи, и опстане. А он је био с теменом од хладетине и косом од маслачка; стидљив и бојажљив, зецаст и срнаст; од мекане грађе, сираст и пихтијаст, паперјаст и пухоран, прстом си га могао опасно позледити. Грубљом речју одувати.

Запазио је, у последње време, и дуго му је требало да то очу и себи призна, да они који долазе по какву радионичку услугу, обраћају се махом његовим колегама. Да њега заобилазе. А он важи за најбољег мајстора. Тако је барем до сада било. Ако би се задесило да је сам у алатници, прилазили су му, хајдучки, с леђа,

бучно бацивши на сто преда њ, или оставивши по страни, алат који је требало поправити или преуредити. Ћутке би се удаљавали, а само понеко би протурио, као лисица главу кроз плот кокошињца, вичичну реч која би заповеднички зазвонила, циликнула као нож о нож: х-и-т-н-о! А све је чешће виђао, још у почетку, како они који долазе у радионицу, нешто у поверењу шапоре, шушоре, са мајсторима. Озбиљни и строгог изгледа, окренути њему леђима, делили су неку велику, страшну тајну. А како је оно таласање игибање народа по улицама, на балконима и телевизијским екранима бивало све учесталије и нарогушеније, зачуо би, сасвим јасно, и понеку гласнију реч, па и делове реченица, истргнуте из оних тајних договарања. Намерно, да и он чује.

Протјерати накот...

Прекинути сваки контакт...

Окренути им леђа, као запишаном бурову...

Распоредити их на слабије плаћене послове...

У физикалце ја бих њих, у чистаче...

Ма ни то! Ни пишарнике им не бих повјерио...

Преко воде, стоку, пола подавит', остатак...

Сад би се, повремено, осврнули и на њ, док је он, слеп, глув и нем, модар у лицу као студен, гланцао, махнито и механички, какав алат, извлачио му високи сјај који је сијао као огледало, у коме се одражавало оно нешто што се зрцалило као његово лице. А он га је видео као маску, хладну, тешку, исцерену, која је застрла очи, склонила свет некуд постранце. Лице ћосаво, збрчкано, жутилом завоштено, са ушима, њушком и очима зеца, није осећао као своје. Јер, оно је сад припадало оној животињи у шуми, дугоушку у грму, у коју је желео да побегне. Да се сакрије, док ловци, види то сад јасно, секу дрво за ражањ.

А онда су једног дана почели да улазе у радионицу све масовније, из свих погона, па и из понеких канцеларија, они који су долазили да виде оно о чему се већ причало, и што се препричавало.

Још висе?

Висе, висе.

Нека, нека.

Требала су одавно.

Само једна?

Ваљда.

Мало, брате.

Више би их морало бити.

Штета, што зјапе празна.

Бадава су их онда пењали!

Треба ићи до краја!

Кад се већ пошло.

Ништа неће бити док не буду омашћена.

Баш и треба да се клате празна. Тако утјерују већи страх.

У праву си. Једна, као и тисуће...

То су били коментари, неки од њих, које је на пола уха чуо. Или их је слутио, дубоко у себи, и они су га више плашили него ови изговорени. Да ли су знали коме су намењена та вешала? Неки су испод ока погледавали у правцу онога који је мирно седео испод њих. Који је већ био обешен, висио у себи. Са утегом алата о врату и ногама. Само то нико још није примећивао. Или, можда, јесте? Други су прилазили његовим колегама и нешто њоњкали и воњкали. Трећи су се међу собом сашаптавали, као да већ виде онога који би требало да виси. Било је и оних који су се крстили. Пуном пести, као да проветравају загушљиви радионички ваздух.

Као да су над раком. На укопу, међу спроводницима, који су већ гиљали улицама, носећи високо своје обрнуте крстове.